

providing of process of vocal preparation of music master.

Key words: vocal preparation, scientific-methodical providing, resonance theory, register method, innovations, system of continuous education, music master.

УДК 78.071.4:378–057.875

О. П. Мельник

НПУ ім. М. П. Драгоманова

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ДОСВІДУ МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

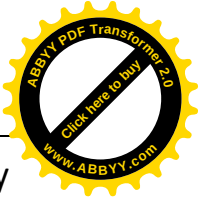
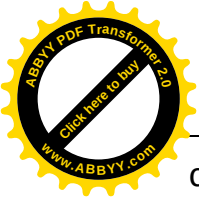
У статті аналізуються проблеми набуття досвіду музично-просвітницької діяльності майбутніми учителями музики. Презентується структура досвіду музично-просвітницької діяльності майбутніх вчителів музики, що складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів: пізнавально-орієнтаційного, діяльнісно-утворювального, креативно-перетворювального та аксіологічно-афективного. Подається змістовно-функціональна характеристика кожному з означених компонентів.

Ключові слова: вчитель музики, досвід, музично-просвітницька діяльність, структурні компоненти, пізнання, діяльність, креативність, аксіологічність.

Постановка проблеми. Процес модернізації, що відбувається в освітній галузі нашої держави, позначився зростанням вимог до діяльності вчителя, в тому числі й вчителя музики, згідно з якими він має виступати не тільки створювачем оптимальних умов для розвитку здібностей кожного учня, але й відкривати для себе новий досвід, активно пізнаючи новітні грані довколишньої реальності, і запалювати власною захопленістю серця учнів.

Оскільки професійне та особистісне становлення майбутнього вчителя починається вже під час здобуття освіти, то необхідним стає забезпечення майбутніх фахівців потужною теоретичною базою і практичним досвідом, що сприятимуть їхній повноцінній реалізації в обраній професії. Зважаючи на те, що одним з напрямів роботи вчителя музики є виконання музично-просвітницької діяльності, то край важливим стає формування в майбутніх фахівців досвіду з означеної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Визначаючи структурно-функціональну організацію означеного феномену, варто підкреслити різноманітність та множинність наукових підходів щодо структури досвіду. Це зумовлено передусім діалектичним зв'язком категорій «досвід» і «діяльність». Так, одні з науковців, розкриваючи структурні складові означеного феномена, спираються на теорію діяльності О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, другі – на діяльнісну концепцію досвіду В. Іванова, інші використовують концепцію динамічної функціональної структури особистості К. Платонова тощо. Однак найбільш розповсюдженим у педагогічній науці є підхід, що визначає структуру досвіду відповідно до структури процесу навчання, але й тут не

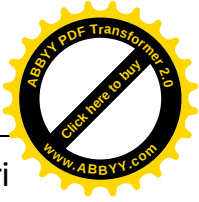
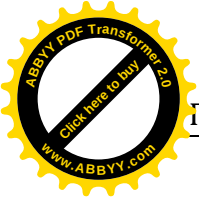
спостерігається єдиної позиції. Це пояснюється чималою кількістю існуючих у психолого-педагогічній літературі моделей структури навчання різних авторів (Ю. Бабанський, В. Краєвський, Н. Кузьміна, І. Лернер, А. Маркова, В. Сластьонін, Т. Шамова, А. Щербаков, Д. Ельконін та ін.).

Мета статті – визначити структурні компоненти досвіду музично-просвітницької діяльності майбутніх учителів музики.

Виклад основного матеріалу. Для нашого дослідження визначальною постає точка зору групи дидактів – В. Краєвського, І. Лернера, М. Скаткіна, які розглядали зміст навчання в широкому контексті культури і вважали за основну його мету передачу підростаючому поколінню соціального досвіду, що уособлює створену культуру. Серед його структурних елементів вони називають: 1) *знання* про природу, людину, техніку; 2) *досвід способів діяльності* (навички, уміння); 3) *досвід творчої діяльності*; 4) *досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, до своєї діяльності*. Автори вважають усі зв'язки елементів соціального досвіду тотожними із зв'язками елементів зміста освіти та доходять висновку, що не тільки він складається із чотирьох елементів, але і кожний навчальний предмет втілює всі ці елементи.

Той факт, що формування досвіду музично-просвітницької діяльності студентів відбувається в процесі навчання, тобто у процесі набуття соціального досвіду, дає змогу розглядати перший з них як невід'ємну частину останнього, що відображає його структуру та зміст. Це надає підстави визначити структуру означеного феномена у вигляді чотирьох взаємопов'язаних компонентів: **пізнавально-орієнтаційного, діяльнісно-утворювального, креативно-перетворювального та аксіологічно-афективного.**

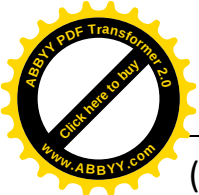
Виділення **пізнавально-орієнтаційного компоненту** досвіду музично-просвітницької діяльності базується на тому простому положенні, що наявність певної сукупності знань про об'єкт і способи діяльності є передумовою здійснення самої діяльності. Тож безумовно, теоретична підготовка виступає першою необхідною ланкою у формуванні досвіду музично-просвітницької діяльності майбутнього вчителя музики, що надає йому спроможності до успішного здійснення даної роботи, реалізації власних творчих музично-просвітницьких проектів, самореалізації як музиканта-просвітника.

Підтвердження того, що здійснення музично-просвітницької діяльності вимагає від учителя музики володіння певним комплексом знань, ми знаходимо у працях О. Апраксиної, Л. Арчажнікової, Б. Асаф'єва, Н. Гродзенської, Д. Кабалевського, Г. Падалки, В. Шацької та багатьох сучасних дослідників. Хоча конкретного переліку відповідних знань в означених працях не надається, але чітко простежується спільна позиція авторів щодо наявності в музиканта-просвітника широкого музичного кругозору, обізнаності в суміжних галузях мистецтва, музикознавчої ерудиції тощо. Кожен з авторів підкреслює необхідність достатньої музично-теоретичної підготовки вчителя, яка передбачає добру зорієнтованість у музиці різних епох, стилів, напрямів, знань засобів музичної виразності та жанрових характеристик творів, історії їх створення, індивідуальних рис творчості композиторів і багато іншого, що виходить далеко за межі власне аналізу музичного твору. Такий чималий спектр знань обумовлено широким завданням музичного просвітництва – сформувати в учнів цілісне уявлення про музичне мистецтво, підвести до розуміння та викликати потребу в спілкуванні зі справжнім, високохудожнім музичним мистецтвом.

За нашим переконанням, окрім загальних (педагогічних, психологічних, суспільно-політичних, етико-естетичних) знань, потрібних у будь-якій педагогічній діяльності, вчитель музики-просвітитель має володіти низкою специфічно просвітницьких знань, які, в першу чергу, дадуть йому базові уявлення про саму сутність явища просвітництва, зокрема музичного, розкриють перед ним високе виховне призначення окресленого феномену в культурному житті суспільства, відтворять картину роботи найвидатніших діячів минулого з даного напрямку та їхніх безцінних пошуків і знахідок, а також специфіку реалізації музично-просвітницької діяльності в роботі сучасного вчителя музики загальноосвітньої школи. Це мають бути своєрідні знання-орієнтири, що слугуватимуть не тільки передумовою ефективного оволодіння означеною діяльністю, але й якісною опорою у формуванні стійкого позитивного ставлення до неї.

Отже, вищевказане дає змогу віднести до **пізнавально-орієнтаційного** компоненту досвіду музично-просвітницької діяльності майбутнього вчителя музики: *блок знань з історії музичного просвітництва та змісту і особливостей музично-просвітницької діяльності вчителя музики; знання щодо побудови та змістовного наповнення сценарію музично-просвітницького заходу: конструктивно-формоорганізуючі*

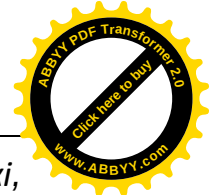
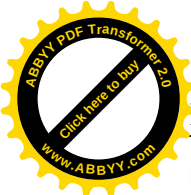

(знання принципів відбору та обробки матеріалу, етапів створення, драматургічної побудови сценарію) та *змістовноутворюючі* (мистецтвознавчі, соціокультурні, знання інтересів, уподобань, вікових особливостей слухацької аудиторії); знання щодо реалізації музично-просвітницького заходу: *діяльнісно-регламентуючі* (знання основних соціальних, психолого-педагогічних особливостей публічної мови, знання методів, форм, етапів проведення музично-просвітницького заходу) та *діяльнісно-організуючі* (знання особливостей психологічної взаємодії зі слухачами, знання прийомів та принципів лекторської майстерності, знання щодо організації слухачів до спільної діяльності).

Підкреслимо, що обов'язковою умовою для виділених груп знань має стати зведення їх майбутнім фахівцем до певної системи, до так званого цілісного теоретичного комплексу, основними з показників якого мають стати не тільки обсяг знань, а й усвідомлення шляхів їх набуття, глибина, мобільність і системність.

Якщо знання виступають лише теоретичною основою опанування об'єктом, то наступним кроком має бути перетворення отриманих знань-орієнтирів на навички або уміння, тобто на «знання в дії» (В. Сластьонін). Саме цю стадію відображає другий – **діяльнісно-утворювальний структурний компонент** досвіду музично-просвітницької діяльності.

Відштовхуючись від синтезуючого характеру музично-просвітницької роботи та поліфункціональності дій учителя музики-просвітника, до даного компоненту доцільно віднести, насамперед, навички щодо створення сценарію просвітницького заходу (тобто спроможність знаходити необхідний для цього матеріал, адаптувати його згідно з рівнем підготовленості аудиторії), а також навички щодо реалізації просвітницького задуму (мається на увазі здатність виступати одночасно в ролі музиканта-виконавця і лектора-музикознавця в публічних умовах, організовувати і підтримувати діалогічне спілкування з аудиторією, володіння голосом, жестом, мімікою тощо). Тож, на нашу думку, до **діяльнісно-утворювального** компоненту структури досвіду музично-просвітницької діяльності входять: 1) навички оперування знаннями з історії музичного просвітництва та специфіки музично-просвітницької діяльності вчителя; 2) навички щодо побудови і змістовного наповнення сценарію музично-просвітницького заходу (навички *формоутворення, оперування і адаптування* інформації, *вибірково-аналітичні*); 3) навички

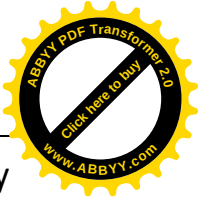
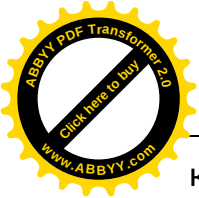
щодо реалізації музично-просвітницького заходу (*музично-виконавські, лекторсько-виконавські, комунікативні, саморегулятивні*).

Звертаючись до наступного **креативно-перетворювального структурного компоненту** досвіду музично-просвітницької діяльності, варто звернути увагу, що він передбачає наявність у вчителя музики таких якостей та вмінь, які б забезпечили йому готовність до творчого перетворення, пошуку нових рішень на основі комбінування, трансформації та реконструкції вже існуючих знань та навичок.

Взагалі, в педагогічній справі творчій діяльності відведена майже визначна роль. Приміром, у працях В. Кан-Каліка зазначено, що вона є неодмінною умовою педагогічного процесу та об'єктивною професійною необхідністю в діяльності вчителя. Подібна позиція простежується у працях з музичного навчання та виховання. Зокрема, Л. Арчажнікова під творчістю розуміє процес вирішення вчителем навчально-виховних задач в умовах певного класу і школи, який «проявляється у застосуванні тих або інших методів педагогічного впливу в залежності від конкретної ситуації, в емоційній наповненості атмосфери уроку, в пошуках нових прийомів виховання у школярів різних якостей особистості» [3, 13].

Відмітимо, що творча педагогічна діяльність вимагає від учителя прояву такої риси, як оригінальність, вміння орієнтуватися в новій ситуації, гнучко видозмінюючи способи дії відповідно до нових задач, готовності та здатності діяти творчо, а не за шаблоном, підключаючи творче мислення, уяву, інтуїцію тощо. Поряд із вказаним, в роботі музиканта-просвітника особливе місце посідає артистизм, уміння запалювати слухачів своїми діями, емоціями, переживаннями. З точки зору В. Ражнікова, артистизм завжди передбачає «виконавське перевтілення особливого роду – воно здійснюється у внутрішньому плані, а художнє звучання виростає як результат цього перевтілення» [4, 52]. Саме така здатність встановлювати зв'язок між внутрішніми і зовнішніми формами вираження власних емоцій та думок під час музичного спілкування зі слухачами підвищує ефективність та продуктивність просвітницької діяльності педагога-музиканта.

Необхідно підкреслити, що просвітницька діяльність учителя музики здійснюється в нестандартних умовах, де не можна все передбачити, спланувати і діяти по одній незмінній схемі. Тому перед педагогом-просвітником стають задачі швидко оцінювати, аналізувати ситуацію, поведінку учнів, оперативно знаходити рішення і вносити

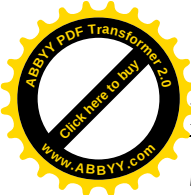

корективи під час роботи, тобто імпровізувати. На нашу думку, Л. Арчажнікова найбільш влучно характеризує імпровізаційність в музично-просвітницькій роботі вчителя музики. Як пише дослідниця, «сутність педагогічної імпровізації полягає у вільному використанні поєднань різних видів музично-виконавської діяльності та словесного експромту» [1, 98].

Враховуючи вищесказане, не складно помітити, що в просвітницькій діяльності вчителя музики привалює творче начало. Оскільки вона передбачає постійний процес створення нового продукту (позакласних просвітніх заходів), усі етапи якого пронизує творчість (від винайдення сюжету, власної виконавської трактовки та підбору матеріалу і винайдення до побудови сценарію заходу), а також роботу в нестандартних умовах (публічність, живе спілкування), які нерідко вимагають вирішення різних непередбачених ситуацій. Тож оволодіння способами творчої діяльності стає край важливим для студентів – майбутніх просвітників музичного мистецтва. До **креативно-перетворювального компоненту** досвіду музично-просвітницької діяльності, на нашу думку, входять: 1) творче ставлення до історичної практики, до методів і принципів музично-просвітницької роботи, розроблених попереднім поколінням музикантів-просвітників, їх творча *переробка і модернізація*; 2) творче вирішення завдань побудови та змістовного наповнення сценарію музично-просвітницького заходу (*оригінальність* втілення задуму музично-просвітницького заходу, *нестандартність* у відборі, компонуванні музичного і літературного матеріалу); 3) творче вирішення завдань реалізації музично-просвітницького заходу (*імпровізаційність* та *артистичність* в діяльності).

Останній, **аксіологічно-афективний компонент** досвіду музично-просвітницької діяльності принципово відрізняється тим, що на відміну від попередніх торкається не лише пізнавальної, а, в більшій мірі, почуттєвої сфери майбутнього музиканта-просвітника. Він включає емоційні переживання, вподобання та ідеали, цінності та установки, одним словом все, що якимось чином впливає на ставлення особистості до людей і подій навколишнього світу, на усвідомлення свого місця в ньому, на оцінку власної діяльності і її результатів.

Зокрема, якщо говорити про музиканта-просвітника, то це, в першу чергу, ставлення до цінностей музичної культури, інтерес до музичного

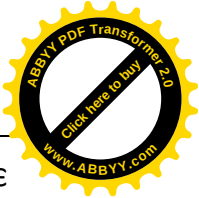
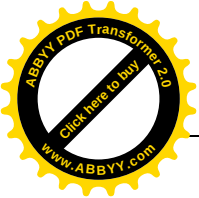

мистецтва та його подій, спроможність емоційно переживати, відчувати та надавати оцінку різним музичним композиціям, наявність позитивного ставлення до музичного просвітництва та позитивної мотивації до здійснення свого майбутнього просвітницького обов'язку. Такий набір професійно значущих цінностей і їх формування виступає вагомим фактором у становленні ціннісної сфери майбутнього вчителя музики. Адже здійснення музично-просвітницької роботи в змістовному аспекті є обмін цінностями із учнями-слухачами, який передбачає високий ступінь духовно-ціннісної орієнтації педагога.

Як доречно зазначав з цього приводу В. І. Дряпіка, «одним із найважливіших критеріїв фахових якостей майбутнього педагога-музиканта, вихователя і наставника молоді має бути вміння правильно орієнтуватись і чітко визначати цінність музичної інформації, аргументовано пояснювати своє ставлення до неї» [2, 90].

Як і будь-який інший напрям діяльності вчителя музики, музично-просвітницький передбачає наявність у педагога інтересу до його здійснення, потреби реалізації особистісного музично-просвітницького потенціалу. Поряд з цим, вагому роль відіграє й розвиненість почуттєвої сфери музиканта-просвітника, що проявляється в емоційних реакціях до різних мистецьких явищ, соціально значущих подій і зумовлює емоційно-оціночне ставлення і вибірковість у використанні знайденої інформації, (власне емоційне відношення), а також здатність переживати і відтворювати в свідомості вже пережиті емоції, спроможність викликати їх в собі і адекватно реагувати на емоції інших людей (власне емоційне переживання).

Висновки. Виходячи з вищевказаного, можна дійти висновку, що **аксіологічно-афективний компонент** включає: 1) ставлення до музичного просвітництва, музично-просвітницької діяльності вчителя музики та його ролі в музично-естетичному вихованні підростаючого покоління; 2) ставлення до подій, фактів дійсності та до характеру їх відображення в змісті сценарію музично-просвітницького заходу (особистісні емоційно-ціннісні установки, вподобання, ідеали, через які виявляється відношення до змісту); наявність самостійної оцінки музичних явищ; 3) ставлення до власної музично-просвітницької діяльності і до себе як майбутнього музиканта-просвітника.

Отже, що кожен з чотирьох компонентів структури має своє змістове наповнення й функціональне навантаження. Так, **пізнавально-орієнтаційний** надає уявлення про музичне просвітництво, просвітницьку діяльність учителя музики, сприяє виникненню орієнтації в розумінні щодо її здійснення; **діяльнісно-утворювальний** передбачає її практичну реалізацію, **креативно-перетворювальний** забезпечує подальший розвиток, виконання на новому рівні; **аксіологічно-афективний** зумовлює ставлення до виконання і одержаних результатів.

Зазначимо, що лише в комплексному поєднанні, цілісному функціонуванні та завдяки певним зв'язкам вищезначені компоненти здатні скласти дане інтегративне особистісне утворення – досвід музично-просвітницької діяльності, формування якого є необхідною ланкою в становленні педагогічної майстерності майбутнього вчителя музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки : книга для учителя / Л. Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Дряпіка В. І. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій педагога-музиканта : навч. посіб. / В. І. Дряпіка. – К. – Кіровоград, Ужгород : «Ліра», 2000. – 228 с.
3. Повышение эффективности развития творческих качеств учителя музыки в процессе вузовского обучения : [межвузовский сб. науч. тр.]. – М. : МГЗПИ, 1991. – 112 с.
4. Ражников В. Г. Резервы музыкальной педагогики / В. Г. Ражников. – М., 1980. – 96 с.

РЕЗЮМЕ

О. П. Мельник. К проблеме определения структурных компонентов опыта музыкально-просветительской деятельности будущих учителей музыки.

В статье анализируются проблемы приобретения опыта музыкально-просветительской деятельности будущими учителями музыки. Презентуется структура опыта музыкально-просветительской деятельности будущих учителей музыки, которая состоит из четырех взаимосвязанных компонентов: познавательно-ориентационного, деятельно-образовывающего, креативно-изменяющего и аксиологично-аффектного. Подается содержательно-функциональная характеристика каждому из выбранных компонентов.

Ключевые слова: учитель музыки, опыт, музыкально-просветительская деятельность, структурные компоненты, познание, деятельность, креативность, аксиологичность.

SUMMARY

O. Melnik. To a problem of definition of structural components of experience of musical-elucidative activity of the future teachers of music.

In the article the problems of gaining experience musical-elucidative activity are analysed by future music masters. The structure of experience of musical-elucidative activity of future music which consists of four associate components masters is presented: cognitive-orientation, activity-formative, kreativno-changing and aksiologichno-affect. Rich-functional description is given to each of vibrannykh components.

Key words: the teacher of music, experience, the musically-elucidative activity, structural components, cognitions, activity, kreativnist, aksiologichnist.